

ФІЛОСОФСЬКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВА

УДК 372.87(477):37.013.83

АНДРАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ ХУДОЖНЬОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Ольга Хижна

*Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова***Анотація:**

Андрогогічний аспект розвитку художньої освіти в Україні розглядається в контексті теоретичного переосмислення освітнього процесу в педагогічному університеті у зв'язку зі зміною освітньої парадигми. Орієнтація не на оцінку, а на вміння самостійно здобувати інформацію, осмислювати, перероблювати та узагальнювати її визначається одним із головних критеріїв якості професійного навчання майбутніх фахівців. Використання рефлексивно-інноваційних методів, особливість яких полягає у принциповій інноваційній відкритості, творчому розумінні кожного педагогічного завдання, розглядається як передумова формування інноваційної поведінки майбутнього вчителя музики.

Хижная Ольга. Андрогогический аспект развития художественного образования в Украине

Андрогогический аспект развития художественного образования в Украине рассматривается в контексте теоретического переосмысления образовательного процесса в педагогическом университете в связи с изменением образовательной парадигмы. Ориентация не на оценку, а на умение самостоятельно добывать информацию, осмысливать, перерабатывать и обобщать ее определяется одним из главных критериев качества профессионального обучения будущих специалистов. Использование рефлексивно-инновационных методов, особенность которых заключается в принципиальной инновационной открытости, творческом понимании каждой педагогической задачи, рассматривается как предпосылка формирования инновационного поведения будущего учителя музыки.

Khyzhna Olga. Andragogical aspect of the development of art education in Ukraine

In the article the author points out that the andragogical aspect of the development of art education in Ukraine is seen in the context of theoretical rethinking of the educational process at pedagogical university due to the alteration of the educational paradigm. In the author's opinion, one of the main criteria of high-quality professional education of future specialists is not the orientation at the mark they can get, but it is an ability to get the information, to grasp it, to revise it and to make a generalization. The use of reflexive and innovative methods, the main feature of which is fundamental innovative openness and creative approach to every pedagogical task, is considered to be the condition of formation of the innovative behavior of the future teacher of music.

Ключові слова:

андрагогіка, освітній простір, педагогічна антропологія, гуманістичні цінності, мистецька освіта.

андрагогіка, образовательное пространство, педагогическая антропологія, гуманистические ценности, художественное образование

andragogy, educational space, pedagogical anthropology, humanistic values, art education.

Одним із пріоритетних напрямів розвитку українського суспільства, зокрема системи вищої професійної освіти, стає входження України в європейський освітній простір. Конституція України, закони України «Про освіту», «Про вищу освіту», Національна доктрина розвитку освіти, Державна програма «Вчитель», розробка національного курикулуму засвідчують здатність держави трансформувати освітній простір відповідно до вимог і стандартів Болонської декларації та формують об'єктивні орієнтири стратегії розвитку української національної освіти [3]. Це спрямовує освітній процес на гуманістичні цінності, розкриття творчого потенціалу майбутнього вчителя, зумовлює впорядкування системи підготовки майбутніх фахівців відповідно до міжнародних освітніх стандартів і детермінує необхідність удосконалення діяльності вищих педагогічних навчальних закладів щодо підготовки майбутніх учителів.

Із погляду педагогічної антропології «людина» – основне поняття, проникнення в сутність якого зумовлене його міждисциплінарним змістом. Уявлення про образ людини, її глибину фор-

мувалося й удосконалювалося в усі історичні періоди розвитку людства, поступово окреслюючи ті контури сучасного бачення, які може виокремити педагогіка для предметного вивчення.

Освіта є однією з важливих соціальних систем, функціональне призначення якої зазнало істотних змін за останні століття [1, с. 398-410]. Першою революцією в освіті стало набуття нею масового характеру в Новий час, а саме – у добу Просвітництва, другою – зміна якості освіти на користь її інноваційності. Адже якщо до доби Просвітництва призначенням освіти була насамперед підготовка соціальної еліти, а масова освіта у кращому разі редукувалася до релігійного мінімуму в церковних проповідях, то за доби Просвітництва освіта перетворюється на інструмент підвищення професійної кваліфікації та виховання громадянської лояльності у більш широкому масштабі. Утім, основне змістове наповнення освіти залишалася у своїй основі «класичним», тобто незмінним був основний масив знань. Незмінною залишалася й методика викладання, основні принципи якої закладені ще класиком Відродження – Я. А. Коменським.

Вже Х. Ортега-і-Гассет [7, с. 11] пропонує термін «новітнє варварство», позначаючи ним невігластво сучасної йому «освіченої» людини, яка, дорослішаючи, віддаляється від первинного загальноосвітнього мінімуму, лишається у вузьких рамках фахових знань і фактично ігнорує величезний масив знань поза своїм фахом, претендуючи при цьому на високу інтелектуальність. Класичні праці, присвячені аналізу нової ролі освіти в суспільстві, були створені американськими аналітиками Д. Белом і Дж. Нейсбітом. Саме ці дослідники схарактеризували нове суспільство як «суспільство знання» [2] (а не знання на службі в суспільства чи економіки) і визначили новим мегатрендом світового розвитку поєднання технологічних досягнень із новою якістю людського життя. Ключовим моментом стає стимулювання наукових досліджень через максимальне наближення їх до освіти шляхом масового залучення її учасників до наукової діяльності та спрямування їх на пошук «високих технологій» та інновацій [6].

Проблема інновацій була завжди в полі зору вчених і педагогів-практиків, але в рамках традиційної моделі навчання нововведення мали локальний характер і торкалися переважно форм і методів навчання, спрямованих на поліпшення якості засвоєння знань, навичок і вмінь. Інновації, що поширилися в освіті, не передбачали системних змін, орієнтувалися лише на вдосконалення наявних методів навчання та сприяли покращенню професійної підготовки – більш якісному виконанню фахівцем своїх функцій у майбутній професійній діяльності відповідно до соціального замовлення суспільства. Філософсько-освітні розвідки, спрямовані на всебічне дослідження можливостей і проблем сучасного інноваційного розвитку освітньої системи, без сумніву, є актуальними. І це пов'язано не лише з нагальною потребою навчання й виховання молодого покоління в руслі інформаційної цивілізації, а й із необхідністю збільшення частки креативної компоненти всередині самої системи освіти. На думку Г. Падалки, «переакцентування педагогічного мислення із завдань вузько мистецького на широкий художньо-гуманістичний розвиток учня – нагальна потреба вдосконалення сучасної мистецької освіти» [8, с. 59].

Метою цієї статті є висвітлення андрагогічного аспекту розвитку мистецької освіти в Україні та конкретизація можливих проблем на цьому шляху.

Під *мистецькою освітою* ми розуміємо процес духовно-практичного осягнення мистецтва, спрямований на становлення духовності особистості в усьому спектрі моральних, етичних, естетичних проявів, її ціннісних ставлень до явищ культури та соціуму, що становить його результат. *Мистецька освіта учнів* розглядається як особистісне зростання, комплекс змін, що постають унаслідок власної активності учнів і виражаються в

оволодінні системою знань, умінь і навичок, набутті досвіду самостійної художньо-творчої діяльності, у формуванні світогляду, ціннісних орієнтацій, покликаних підготувати учнів до активної участі в соціокультурному житті суспільства.

Професійна спрямованість на інноваційну діяльність формується під час навчання у ВНЗ. Цей період, коли майбутній педагог особливо чутливий до складних проблем освіти, складних педагогічних ситуацій, вважають сенситивним для розвитку мотиваційно-ціннісного ставлення до педагогічних інновацій. Як свідчить аналіз, для багатьох педагогів-практиків характерний низький рівень сформованості інноваційної поведінки, готовності до інноваційної діяльності, що значною мірою є результатом традиційного вузівського навчання.

Сучасне покоління освітніх інновацій продиктовано кардинальними соціально-економічними змінами, які відбулися в нашому суспільстві з переходом від індустріального до постіндустріального, інформаційного суспільства і потребують не «вдосконалення» навчального процесу, а його кардинальної модернізації. Незважаючи на широке вживання інноваційної термінології в науково-методичних працях і наукових дослідженнях, аналіз упровадження освітніх інновацій свідчить про переважно локальний характер нововведень у практиці без належного концептуального осмислення, теоретико-методологічного забезпечення структурних компонентів системи навчання.

Поняття «інновації» (від лат. *innovatio* – оновлення, зміна – термін, запозичений із лінгвістики) у педагогічній науці розглядають як ідеї, підходи, засоби, процес, результат, як часткові, кардинальні, локальні чи комплексні цілеспрямовані зміни й водночас ототожнюють із нововведенням. В освітньому контексті поняття «інновація» ми визначаємо як нововведення в усьому розмаїтті структурних компонентів освітнього процесу (мети, завдань освіти, змістово-структурної організації, технологічного забезпечення, форм і принципів комунікативної взаємодії) з метою забезпечення якісно нових ознак процесу й результату освіти відповідно до особистісних потреб майбутнього фахівця та сучасних вимог суспільства. Варто, на нашу думку, звернути увагу на проблему традицій і новацій, її багатоаспектність для гуманітарної освіти, особливо для педагогічної професії, однією з головних функцій якої є збереження культурних традицій, на яких базуються творчі інновації.

У цьому контексті ми розуміємо *культуру художньо-педагогічної діяльності майбутнього вчителя музики* як багатокомпонентне та багаторівневе особистісне утворення, що опосередковує залежність між ефективністю діяльності особистості та її спрямованістю на вдосконалення свого професійного рівня, фокусуючи перехід на якісно інший щабель. Культуру художньо-педагогічної

діяльності майбутнього вчителя музики визначають за такими показниками:

1) усвідомлення потреби художньо-педагогічної діяльності у власній педагогічній практиці;

2) поінформованість про новітні художньо-педагогічні технології, знання новаторських методик роботи;

3) зорієнтованість на створення власних творчих завдань, методик, технологій, спрямованість на експериментальну діяльність;

4) готовність до подолання труднощів, пов'язаних зі змістом та організацією художньо-педагогічної діяльності;

5) володіння практичними навичками освоєння художньо-педагогічних технологій і розроблення нових.

Ці показники виявляють себе не ізольовано, а в різноманітних поєднаннях і взаємозв'язках. Наприклад, потреба в нововведеннях активізує інтерес до знань у конкретній галузі, а успішність власної художньо-педагогічної діяльності допомагає долати труднощі, шукати нові способи діяльності, відстоювати новаторські підходи у взаємодії з тими, хто їх не сприймає. На основі співвідношення й ступеня вияву зазначених показників виокремимо адаптаційно-орієнтаційний, репродуктивний, евристичний, продуктивно-творчий, креативно-самодіяльний і рефлексивно-культурологічний рівні сформованості культури художньо-педагогічної діяльності (рис. 1).

Ефективність втілення нововведень у навчальний процес значною мірою залежить від викладачів. Викладачеві доцільно усвідомити освітню цінність якісно нового виду педагогічної взаємодії, нововведень на функціонально-рольовому рівні: зміну монологічної технології навчання на діалогічну й полілогічну технологію педагогічного спілкування, співпрацю зі студентами в пошуково-пізнавальній діяльності; заміну ролі «транслятора» знань, як основного джерела навчальної інформації, на багаторольову діяльність – партнера, консультанта (тьютора), співрозмовника, колеги, фасилітатора (інтелектуальна та психологічна підтримка) на засадах взаємоповаги, співпраці, співтворчості.

Названі функціонально-рольові трансформації в художньо-педагогічному середовищі потребують перебудови технології викладання в діалогічному контексті. На жаль, найбільш усталеною освітньою традицією, педагогічним стереотипом є виконання викладачем ролі рецензента, опонента з фіксацією уваги переважно на недоліках, що значною мірою зумовлює появу в студентів невпевненості у своїх силах, гальмує процес їх професійного розвитку та саморозвитку. Один зі шляхів подолання такого стереотипу криється в наданні студентові «права на помилку», ставлен-

ня до помилки як пізнавальної проблеми та ініціювання пошуку шляхів її розв'язання студентами.

Оцінка знань як аналіз і самоаналіз результатів пізнавальної діяльності студентів ще не набула навчально-виховної багатофункціональності: використання її як засобу пізнання й виховання мотиваційно-емоційної сфери студентів, формування навичок професійної рефлексії, потреби в самовдосконаленні. Орієнтація не на оцінку, а на вміння самостійно здобувати інформацію, осмислювати, перероблювати та узагальнювати її задає природний імпульс, емоційну забарвленість інтелектуально-творчому пошуку та є одним із головних критеріїв якості професійного навчання майбутніх фахівців.

Інноваційна поведінка педагога – сукупність зовнішніх виявів його особистості, у яких розкривається внутрішнє «Я» (світовідчуття, світогляд, особистісні особливості), спрямовані на зміну складників сучасної системи освіти. Готовність до інноваційної діяльності зумовлюється організацією оптимального інноваційного середовища та орієнтацією художньо-педагогічної діяльності на інноваційність.

Найефективнішими моделями навчання вважають організацію творчого пошуку на основі систематичного розв'язання проблем, дискусій та дидактичних ігор. Їх реалізацію можна проілюструвати на прикладі ділової гри «Алгоритм упровадження інновацій у навчально-виховний процес», що має на меті набуття досвіду колективної діяльності у виробленні рішень.

1. Для визначення проблемних завдань студенти поділяються на 3–4 групи. Експерти оцінюють їхню роботу за критеріями результативності (правильність, час), оригінальності, співучасті та взаємодії (психологічний настрій, загальна обстановка у групі). Ведучий презентує хід гри за етапами.

2. Інтелектуальна й творча розминка (виконання творчих завдань: жеребкування команд за вибором кольорів, створення емблеми й формулювання педагогічного кредо команди відповідно до вибору кольору команди). Далі складають тезаурус (сукупність понять) проблеми, що розглядається (кожній команді пропонується визначити 10 ключових понять із відповідної проблеми). Ведучий аналізує й узагальнює отримані відповіді. Віднаходять 3 ключові слова, які відображають специфіку проблеми. Складність, яка виникає на цьому етапі гри, полягає у вмінні узагальнити проблему через ключові поняття.

3. Аукціон педагогічних ідей. Студентам дають завдання: «Сформулюйте 6 актуальних проблем, якими, на ваш погляд, характеризується сучасна ситуація мистецької освіти. Запропонуйте свій педагогічний проект розв'язання конкретної проблеми».

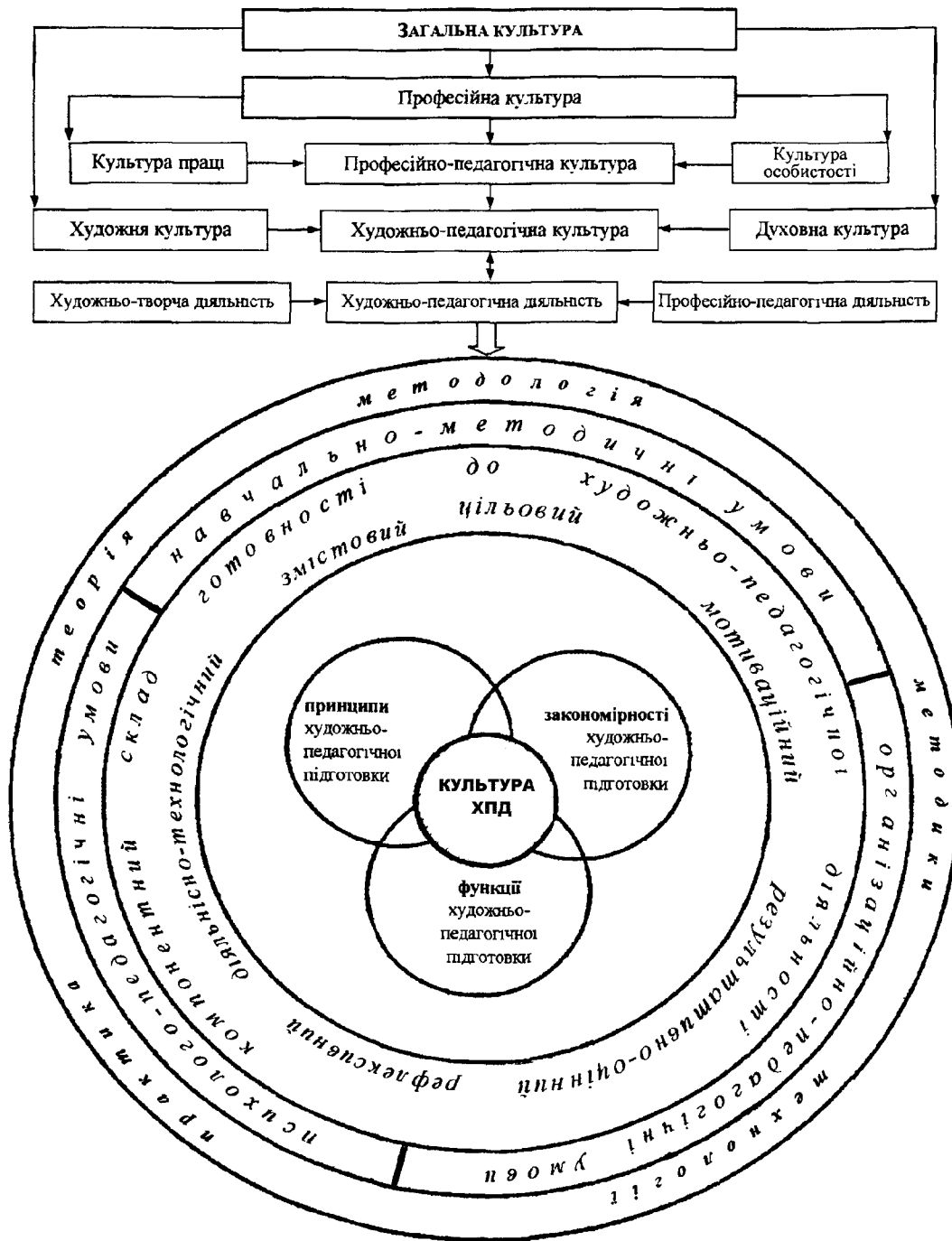

Рис. 1. Модель формування культури художньо-педагогічної діяльності майбутнього вчителя музики

«Аукціон ідей» забезпечує глибокий і детальний аналіз наслідків, залежно від різних суперечностей і конфліктів, від початку впровадження інновації. Побудова цілісної концептуальної моделі розгортання подій та визначення ролі та позицій групи, залученої до інноваційного процесу, дає змогу опрацювати різні варіанти наслідків. Тому рішення приймають не методом проб і помилок, а відповідно до всебічної аналітичної експертизи.

Далі гравці розробляють алгоритм впровадження інновацій у навчально-виховний процес школи. Завдання учасників – визначити еталонну послідовність виконання педагогічних дій під час

впровадження інновації. Мета досягається завдяки організації індивідуальної та групової роботи.

4. Рефлексія учасників («Які процеси відбувалися в групі? «Які ідеї забезпечували групову роботу? «Як організаційно була впорядкована група?»). Експерти на основі особистих спостережень і розрахунків оголошують результати.

Найістотнішим моментом ділової гри має бути збереження її своєрідності як ігрової діяльності в межах навчальної, що створює можливості для максимального виявлення самостійності, ініціативи, активності й творчості. Ділові ігри сприяють закріпленню теоретичних знань, формують управлінські вміння, розвивають творчий підхід

до моделювання освітніх систем, підвищують ефективність інтелектуальної праці.

Ігрове моделювання розширює простір для пошуку самостійного виконання професійного завдання, корекції цього процесу. Головними способами ігрового моделювання педагогічної діяльності є мікрОВикладання, реалізація педагогічних ситуацій, соціально-психологічний тренінг, психодрама, дидактичні спектаклі тощо. Ігрове моделювання охоплює й такі форми творчого пошуку, як мозковий штурм, дискусії, метод синектики (об'єднання різнорідних елементів).

У процесі ігрового моделювання відбувається перехід навчальної діяльності в навчально-творчу, оскільки створені умови сприяють використанню потенційних можливостей студентів, їхніх творчих здібностей. Ігрове моделювання дає змогу уникнути педагогічних стереотипів, шаблонів, що особливо важливо для розвитку готовності до нововведень як складника інноваційної поведінки майбутніх педагогів.

Формуванню інноваційної поведінки майбутнього вчителя музики сприяє використання реф-

лексивно-інноваційних методів. Особливість їх полягає у принциповій інноваційній відкритості, творчому розумінні кожного педагогічного завдання. Рефлексивно-інноваційні методи допомагають актуалізувати, переосмислити попередній досвід, виявити нові відносини й проблеми навчально-виховного закладу майбутнього, налаштувати себе на зацікавлене конструктивне ставлення до новачій. У реалізації інноваційної поведінки майбутнього вчителя музики важлива роль належить проблемно-рефлексивному полілогу. Цінність такого полілогу полягає в розвитку всіх, а не лише найпідготовленіших, студентів. «Заборона» на повторення ідей забезпечує максимальне осмислення альтернативних рішень.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у визначенні закономірностей розгортання художньо-педагогічної підготовки майбутнього вчителя музики з урахуванням особливостей функціонування в освітніх закладах різного соціокультурного призначення.

Список використаних джерел

1. Андрущенко В. Соціальна філософія. Історія, теорія, методологія / В. Андрущенко, Л. Губерський, М. Михальченко. — К. : Генеза, 2006. — 656 с.
2. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество. Опыт социального прогнозирования / Д. Белл; пер. с англ. под ред. В. Л. Иноземцева. — М. : Academia, 1999. — 956 с.
3. Болонський процес у фактах і документах / Упорядники Степко М. Ф., Болюбаш Я. Я., Грубіянко В. В., Бабін І. І. — К. — Тернопіль : Вид-во ТДПУ ім. В. Гнатюка, 2003. — 52 с.
4. Гегель Г. В. Ф. Феноменология духа / Г. В. Ф. Гегель; пер. Г. Г. Шпет, М. Ф. Быкова. — М. : Наука, 2000. — 495 с.
5. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура / М. Кастельс; пер. с англ. под науч. ред. О. И. Шкаратана. — М. : ГУ ВШЭ, 2000. — 608 с.
6. Нейсбит Дж. Высокая технология, глубокая гуманность : Технологии и наши поиски смысла / Джон Нейсбит при участии Наны Нейсбит и Дугласа Филиппа; пер. с англ. А. Н. Анваера. — М. : АСТ: Транзиткнига, 2005. — 381 с.
7. Ортега-и-Гассет Х. Восстание масс // Хосе Ортега-и-Гассет; пер. с исп. — М. : ООО «Изд-во АСТ», 2001. — 509 с.
8. Падалка Г. М. Педагогіка мистецтва (Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін) / Г. М. Падалка. — К. : Освіта України, 2008. — 274 с.
9. Хижна О. П. Закономірності та принципи модернізації підготовки вчителів до забезпечення основ мистецької освіти учнів початкової школи / О. П. Хижна // Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського : зб. наук. праць. — 2008. — № 10—11. — С. 158—165.
10. Юсов Б. П. Взаимосвязь культурогенных факторов в формировании современного художественного мышления учителя образовательной области

References

1. Andrushchenko, V. and Guberns'kyi, L. and Mykhal'chenko, M. (2006). *Social philosophy. History, theory, methodology*. Kyiv : Geneza. [in Ukrainian]
2. Bell, D. (1999). *Forthcoming post-industrial society. Experience of social forecasting*. (V. L. Inozemtsev, Ed.). Moscow : Academia. [in Russian]
3. Stepko, M. F. and Bolyubash, Y. Y. and Grubiyancko, V. V. and Babin, I. I. (2003). *Bologna process in facts and documents*. Kyiv. Ternopil' : Publishing house TSPU after V. Hnatyuk. [in Ukrainian]
4. Hegel, G. V. F. (2000). *Phenomenology of spirit*. Moscow : Nauka. [in Russian]
5. Kastel's, M. (2000). *Information epoch : economics, society and culture*. Moscow : SU HSE. [in Russian]
6. Naisbitt, J. (2005). *High-tech, deep humanity : Technologies and our search of sense*. Moscow : AST : Tranzitkniga. [in Russian]
7. Ortega-y-Gasset, J. (2001). *Revolt of the masses*. Moscow : LLC «Publishing house AST». [in Russian]
8. Padalka, G. M. (2008). *Pedagogy of art. Theory and methods of teaching art courses*. Kyiv : Osvita Ukraine. [in Ukrainian]
9. Khyzhna, O. P. (2008). Common factors and principles of modernization of teachers' training to provide the basics of the art education of the elementary school pupils. *Scientific reporter of South Ukrainian State Pedagogical University after K. D. Ushyns'kyi*, 10—11, 158—165. [in Ukrainian]
10. Yusov, B. P. (2004). *Interrelation of cultural and genetic factors in the development of contemporary art thinking of the teacher of the educational field "Art"*. *Selected works on history, theory and psychology of art education and poly-art upbringing of children*. Moscow : Sputnik Company. [in Russian]

«Искусство» : избр. тр. по истории, теории и психологии художеств. образования и полихудожеств. воспитания детей / Б. П. Юсов ; Ин-т худож. образования, Рос. акад. образования. — М. : Компания Спутник, 2004. — 253 с.

Відомості про автора:

Хижна Ольга Петрівна

olga.xizna@rambler.ru

Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова,
вул. Пирогова, 9, м. Київ, 01601, Україна.

Надійшла до редакції: 28.03.2013 р.

Прийнята до друку: 12.04.2013 р.